

UNELTE ȘI USTENSILE DIN CORN ȘI OS DIN EPOCA NEO ENEOLITICĂ ÎN COLECȚIA MUZEULUI ȚĂRII CRIȘURILOR (I)

de

Doina Ignat

În activitățile diverse și cotidiene, alături de uneltele din piatră – cioplită sau șlefuită–, omul epocii neolitice a folosit cornul și osul pentru obținerea unor unelte sau ustensile. Materia primă putea fi procurată, cu ușurință, provenind de la animalele domestice sau sălbatice vâdate, consumate de comunitate.

În colecția secției de istorie a Muzeului Țării Crișurilor se păstrează peste 120 de piese lucrate din corn și os. Ele provin din cercetări sistematice efectuate în așezările neolitice din jud. Bihor (Rusu, Spoială, Galamb 1962; Ignat 1973; Ignat 1981) precum și din colecții particulare intrate în patrimoniul secției de istorie. Aceste piese din corn și os, alături de alte obiecte (ceramică, unelte din piatră, piese cultice) au putut fi încadrate – tipologic și cronologic – prin cercetările întreprinse, etapelor și culturilor cărora le aparțin.

Pe teritoriul jud. Bihor uneltele și ustensilele din corn și os au fost identificate începând din neoliticul mijlociu. În așezările neoliticului vechi ele lipsesc, deocamdată. Explicația poate fi, pe de o parte, numărul restrâns de cercetări pentru această perioadă, iar pe de altă parte perisabilitatea acestei materii prime în solurile acide ale zonelor de deal. Temeinicia acestui ultim argument ne-o oferă însăși așezările aparținând Grupului Suplac, în cuprinsul cărora lipsesc asemenea piese lucrate din corn sau os. Puținele resturi osteologice s-au păstrat doar în câteva locuințe, printre pereții și chirpicul ars care le-au conservat.

Majoritatea pieselor pe care ne propunem să le analizăm în continuare provin din așezările grupului Oradea – Salca (Herpaly), Peștiș dar și din alte așezări neo-eneolitice din Bihor.

Ca materie primă, cornul și osul determină, prin particularitățile proprii, anumite tipuri de unelte și ustensile, care nu se putea realiza, în genere, din piatră.

Tipologia care se impune în analiza sistematică trebuie să țină seamă, în general, de utilizarea lor, ajutând astfel la reconstituirea modului de viață și ocupațiilor comunităților neolitice. În același timp, determinările paleontologice pot oferi indicii, nu lipsite de interes, privind materia primă utilizată pentru fiecare tip de unealtă, făuritorii lor cunoscând, în urma unei experiențe îndelungate, proprietățile acestora. Un exemplu concludent îl reprezintă folosirea cu predilecție a oaselor *căprior* pentru *ace* și *împungătoare*, datorită rezistenței lor.

În funcție de forma și rolul funcțional al piesei putem stabili următoarele categorii de unelte și ustensile:

– Săpăliși – Plantatoare – Împungătoare – Spatule – Dălți – Ace – Undițe

Trebuie să menționăm deasemenea numeroasele fragmente de oase cu urme de prelucrare, nefinisate, existente în așezările din care provin aceste piese finite, o dovadă în plus că ele se lucrau pe loc.

Săpăliși (Pl. I fig. 1–3) lucrate din corn de cerb perforate în partea superioară, cu vârful ascuțit prin cioplire, uneori pe ambele planuri, utilizate în procesul cultivării primitive a plantelor.

Plantatoare (Pl. II, fig. 1–3) sunt confecționate din extremitățile de coarne de capră, perforate și având vârful ascuțit. Astfel de piese provin din așezările de la Oradea–Salca și Valea lui Mihai.

Împungătoare (Pl. III, fig. 1–7) formează cea mai numeroasă categorie de ustensile din os. Ele sunt lucrate din oase de căprior, de dimensiuni diferite, folosindu-se atât oase circulare cât și metatarsiene, unele păstrând epifiza proximală. Au vârful bine ascuțit, corpul șlefuit, pentru a fi eficiente scopului în care au fost create: străpungere, găurire a unor materiale textile sau piei. Exemplarele ilustrate provin din colecția veche și săpăturile de la Oradea–Salca. O piesă din acest tip categorial a fost descoperită în mormântul de copil de la Peștiș.

Spatule (Pl. IV, fig. 1–3) sunt realizate din pereți de oase lungi de bovid, prin șlefuirea dinuia din capete, precum și a celor două margini longitudinale. Ele au fost utilizate la netezirea unor suprafețe cum ar fi ceramica sau chiar pieile. Astfel de piese provin din așezările de la Oradea – salca și Valea lui Mihai.

Dălți (Pl. V, fig. 5–6). Din această categorie menționăm două exemplare, ambele provenind de la Oradea – Salca. Un exemplar (Pl. IV, fig. 5) este lucrat din metapodiu de căprior, cioplit, pe întreaga lungime, având, în partea utilizată două fațetări. Al doilea exemplar realizat din corn de bovid, având fețele laterale șlefuite, tăișul arcuit, șlefuit deasemenea (Pl. V, fig. 6). Sunt destinate despicării ca și exemplarele din piatră.

Ace. În locuința nr. 2 de la Oradea – Salca, aparținând orizontului reprezentat de grupul cultural cu același nume, a fost descoperit un frumos exemplar, lucrat din os de căprior, având corpul alungit, cu vârful ascuțit, perforat în partea superioară, precum și un fragment (Pl. V, fig. 3,4) (Ignat, 1981). Un alt exemplar, nefinisat, cu un început de perforare provine de la Valea lui Mihai (Pl. V, fig. 2). Ele au fost folosite pentru confecționarea îmbrăcăminții.

Undițe. Din așezările de la Oradea – Salca provin câteva exemplare, în stare fragmentară, lucrate din coaste puternic prelucrate (Pl. VI, fig. 2–3). Un singur exemplar păstrat întreg, are forma alungită, ușor curbată, prevăzută cu un cârlig, iar partea superioară, aplatizată, are două oprificii pentru prindere. (Pl. VI, fig. 1)

Uneltele și ustensilele prezentate sunt comune tuturor așezărilor neoeneolitice, nu numai pe teritoriul țării noastre, dar și din spațiile mai largi.

Ele sunt atestate în așezări datând chiar din neoliticul vechi (Lazarovici 1979; Lazarovici – Maxim 1995) chiar dacă, deocamdată, la acest orizont lipsesc pe teritoriul jud. Bihor.

În schimb, în neoliticul mijlociu, în așezările de la Oradea – Salca, în peștera de la Peștiș ele sunt numeroase.

Piese provenite de la Valea lui Mihai (Groapa nouă cu lut) sunt databile prin ceramica aparținând eneoliticului timpuriu – respectiv cultura Tiszapolgár.

Analogii se găsesc în numeroase așezări din mediile culturii Vinca (Lazarovici 1977, Drașoveanu 1996, Luca 1998) precum și în cultura Petrești (Paul 1992) sau Cucuteni (Dumitrescu 1950).

Având în vedere numărul considerabil de piese din corn și os pe care le deține secția de istorie Muzeului Țării Crișurilor considerăm utilă publicarea unui catalog al acestora.

BIBLIOGRAFIE

Drașoveanu 1996 – Cultura târzie (faza C) în Banat, Pl. XII–XVI

Dumitrescu 1950 – Hăbășești, București, p. 261–262, fig. 25, PL. LXII

Lazarovici 1977 – Gornea, Preistorie, Reșița, 1977, Pl. XXXIII

Lazarovici 1979 – Neoliticul Banatului, Cluj-Napoca, p. 31, Pl. IV/E-F

Laazarovici–Maxim 1995 – Gura Baciului, Monografie arheologică, fig. 25–27

Luca 1998 – Liubcova – Ornița Monografie arheologică, Târgoviște, p. 31–32

Paul 1992 – Cultura Petrești, București, PL. XVII

Ignat 1979 – Contribuții la cunoașterea neoliticului din Bihor, A.M., Napocensis, X, p. 479, fig. 6,8

Ignat 1981 – Descoperiri neolitice pe teritoriul orașului Oradea, Crisia XI, p. 43, Pl. V, fig.6

Rusu–V. Spoială–Galamb, 1962 – Săpăturile arheologice de la Oradea Salca, Materiale și Cercetări Arheologice vol. VIII, p. 159

* Determinările paleontologice au fost efectuate de către colegul Dr. Zoltán Czieser careia îi mulțumim și pe această cale.

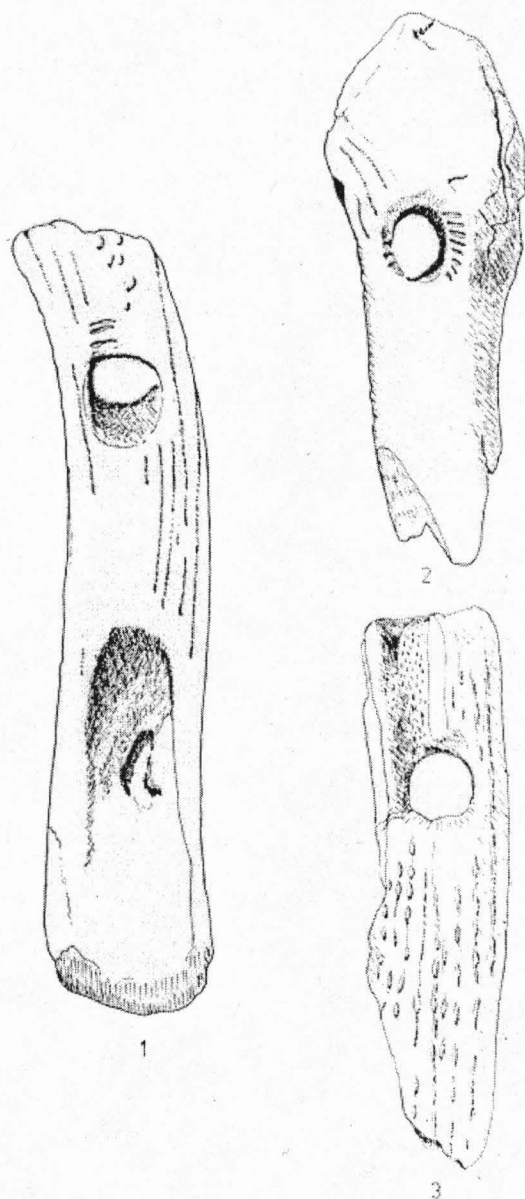
* Desenele care însoțesc această lucrare au fost executate de Mariana Mechiș careia îi mulțumim și cu acest prilej.

OUTILS ET USTENSILES NEO-ENEOLITHIQUES EN CORNE ET OS DANS LA COLLECTION DU MUSEE DU PAYS DES CRIȘ

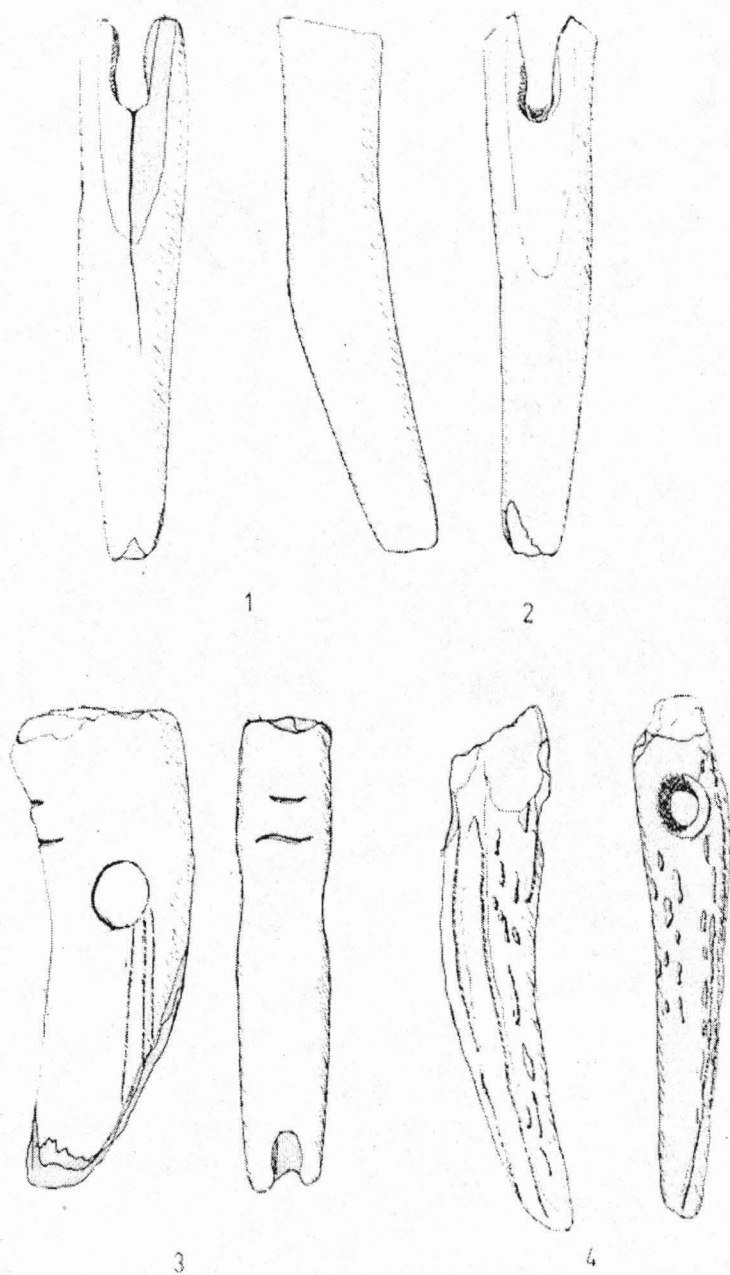
Résumé

L'ouvrage fait une analyse des outils et des ustensiles en corne et os de la collection de du Musée du Pays des Criș.

En bois de cerf sont fabriqués les outils destinés à l'agriculture primitive (Pl. I et Pl. II). Parmi les ustensiles, on mentionne: *les ustensiles perçantes* (Pl. II, fig. 1–7); *les spatules* (Pl IV, fig. 1–3); *les ciseaux* (Pl. V, fig. 5–6); *les aiguilles* (Pl. V, fig. 1–4) *et les hameçons* (Pl. VI, fig. 1–3).

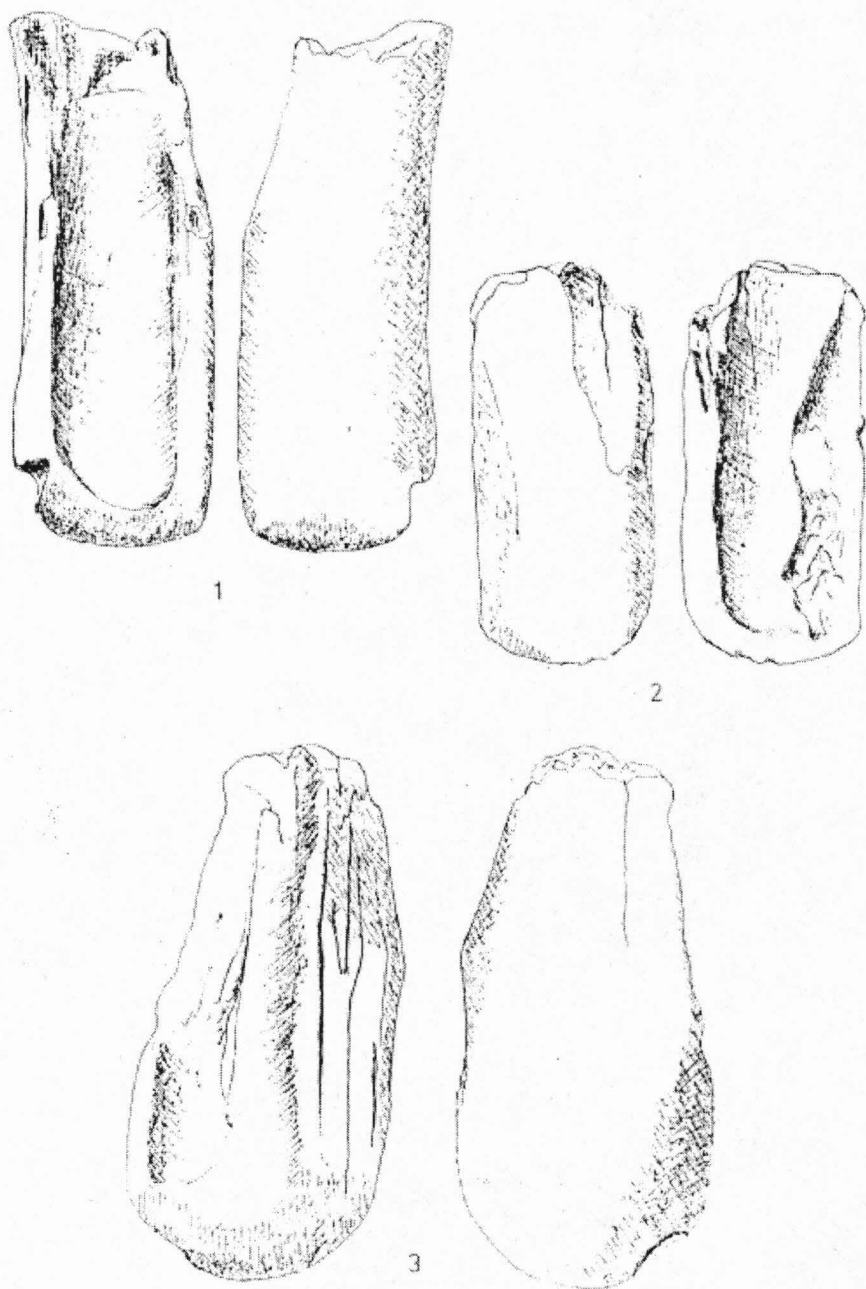
Planșa I Săpălgi din corn de cerb, Oradea-Salca, fig. 1-3

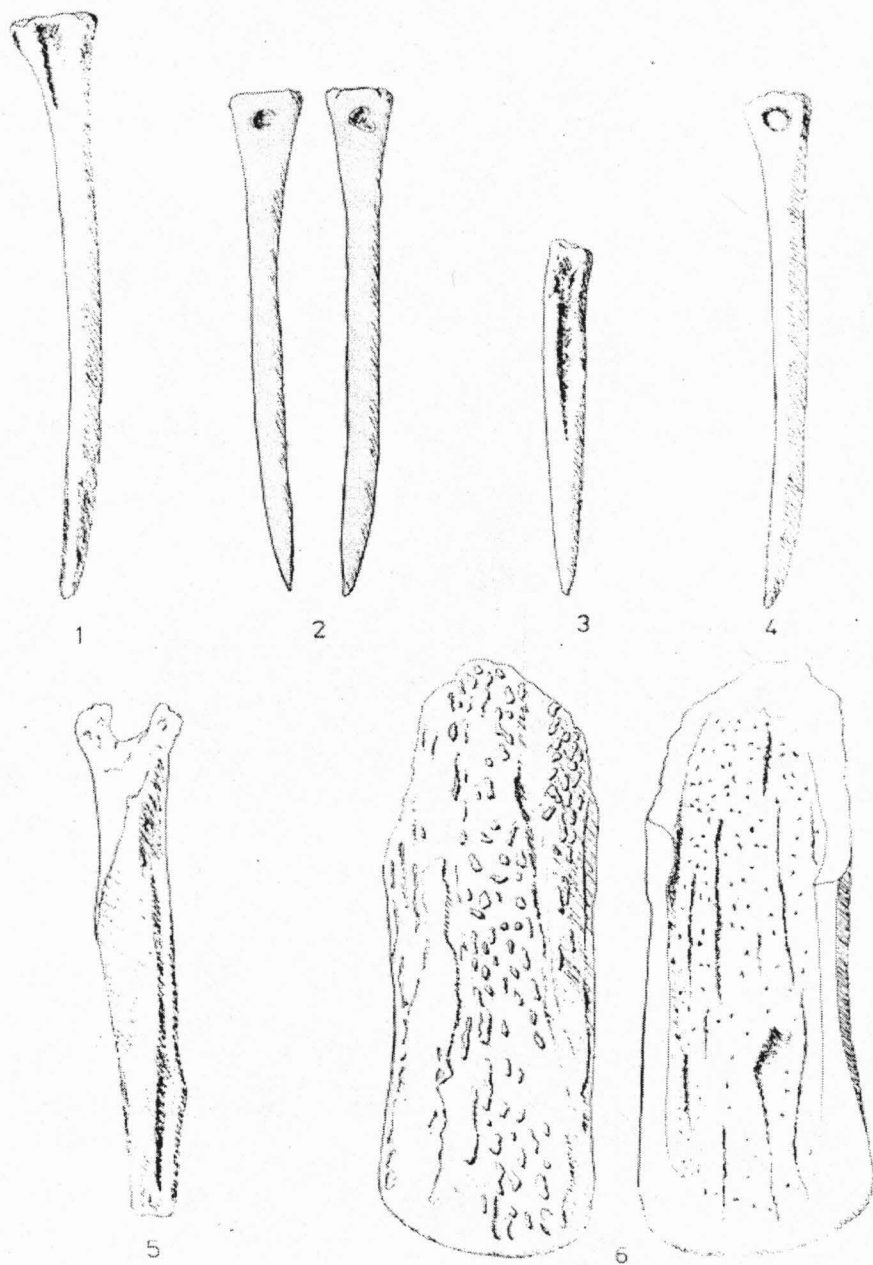
Planșa II Plantatoare fig. 1–2 Valea lui Mihai, fig. 3 Oradea–Salca

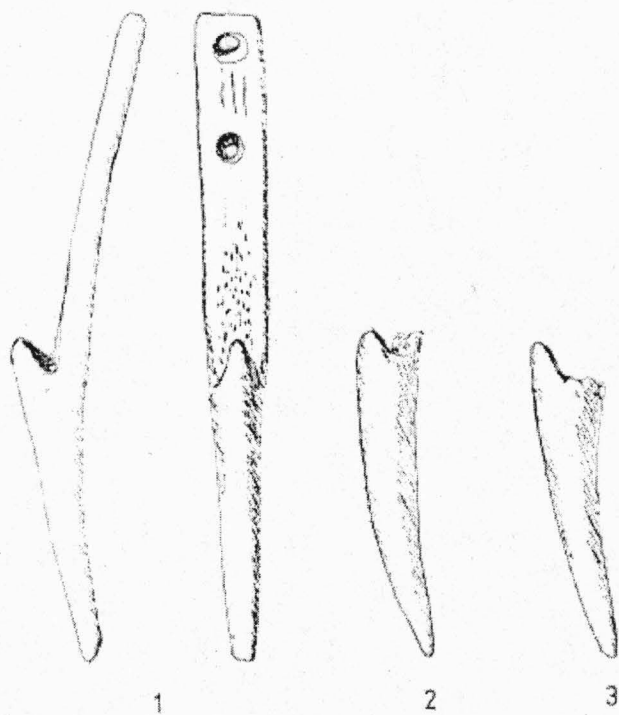
Planșa III Străpungătoare 1–7 Oradea–Salca

Planșa IV Spatule fig. 1–2, Oradea–Salca, fig. 3 Valea lui Mihai

Planșa V Ace fig. 1–2 Valea lui Mihai, fig. 3–4 Oradea–Salca, locuința nr. 2

Planşa VI Undițe, fig. 1–3